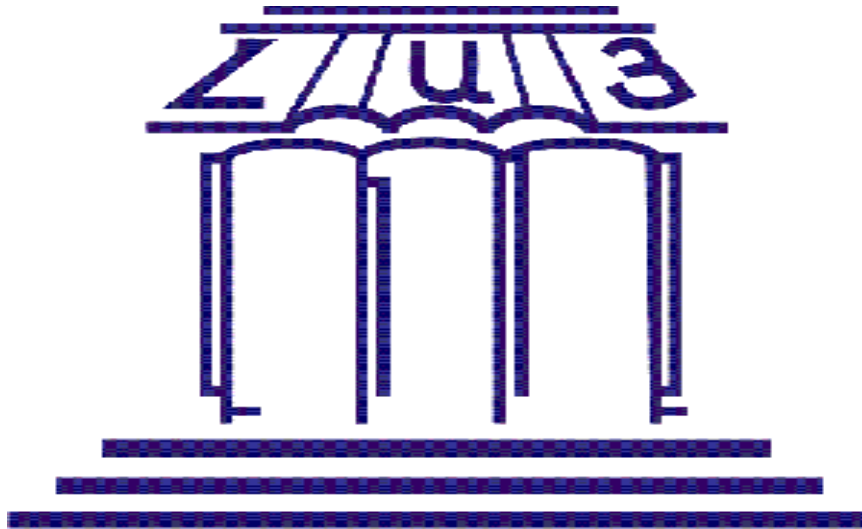

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

17-26

Lucy.
56

1899

119 P

NO 38

P. P. - U. - P. P.

2 0 0 0

1899

CHUNGKING
SPECIAL DELIVERY POST OFFICE
1891

Լայ
56

119

Հրատարակումին թիֆլ. Ընկ. հայ. գրք. հրատարակումեան.

№ 39

Բ Ը-Ա-Բ Ա.

ԵՐԵՎԱՆ 1891

1992.

ՄԱՍԿԱՆԱԾ
ՏՊԱՐԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԲԱՐԽՈՒՂԱՐԵԱՆԻ.
1891

88 24

U 9-U-9-9

Дозволено Цензурою. С.-Петербургъ, 8 Ноября 1891 года.

28-57

56-96

Типографія М. Бархударяна, Мясницкая, д. нас. Ананова.

ԲԸ-Ա-ԲԱ

(Է 1 Ի Գ ա Օ ժ է շ Կ Օ 1 Ի Գ)

Միացեալ Գերմանիայի մի մեծ քաղաքում
մի հոյակապ շինութեան մտով ամեն
օր անցնում էր Սննա Լիպսկայան ու
երբեք ուշադրութիւն չէր դարձնում
նրա վրայ։ Այդ դատարանն էր։ Եւ
ճիշդ՝ ի՞նչ ընդհանուր բան կարող էր
լինել նրա և այդ շինութեան մէջ։ Նա դիտէր, որ նրա
մեծ-մեծ լուսամուտ ունեցող ընդարձակ և փայլուն
դահլիճներում գանադան-դուռեր էին վառում և դա-
տադարձում էին այնպիսի մարդկանց, որոնք որ և իյե-
յանցանք կամ չարագործութիւն էին արել։ Ինքը
դատ չէր կարող ունենալ հէնց այն պատճառով
միայն, որ ոչինչ չունէր. իսկ դարով յանցանք գոր-
ծելուն՝ մի՞թէ նա ընդունակ էր այդպիսի բան անե-

լու. — այդպիսի մի միտք նրան միայն ծիծաղ կը պատճառէր: Եւ այդ էր պատճառը, որ դատարանի փառահեղ շինութիւնը նրան բոլորովին չէր հետաքրքրում: Ձէ որ նա իր համեստ անունով ու մաշուած հագուստով շատ անշուք էր և համարեա թէ տղեղ էր երեւում: Նա սովորաբար հագնուած էր սև մահուցի շրջագրեստ, իսկ գլխին գնում էր մի մաշուած և վաղուց մոգայից ընկած գլխարկ: Սակայն գլխարկի տակից դուրս էին թափում նրա սքանչելի ոսկեղոյն և խիտ մազերը. նրա զէմքը գունատ էր և մէկ մէկ այնպիսի արտայայտութիւն էր ունենում, կարծես սաստիկ տանջվում էր: Բերանը փոքրիկ էր, շրթունքները — կարմիր, աչքերը խոշոր ու գեղեցիկ և նայում էին երեսայական պարզ և անկեղծ հայեացքով: Նա դեռ մտադրահաս էր և շատ դուրեկան էր, բայց պատկանում էր այն բաղմամբիւ դասին, որը ճնշուած է մեծ քաղաքների ծանր պայմանների տակ: Այդ աղջիկները երբեք չեն զարգարվում, չեն ուրախանում, ապրում են նեղ, խոնավ և կեղտոտ սենեակներում, որոնք սենեակի անունն են միայն կրում, և ներս էն շնչում մարդաշատ և աղքատ քաղաքամասերի վատ և ապականուած օդը: Այդպիսի կեանքը չէ կտրող նպաստել գեղեցկութեանը. մատաղ մարմինը դեռ չըզարգացած փշանում է, սկսում է մաշուել: Այդպէս է և ծաղիկը, արեգակի կենսատու լուսից զրկուած՝ նա թոյլ է զարգանում և շուտով թառամում է, բայց բաւական է միայն արեգակի սրայծառ ճառագայթների

տակ ընկնի, որ բացուի կարծ ժամանակում և պերճութեամբ:

Այդ աղջիկը իր գեղեցիկ ոսկեղոյն մազերով կարող էր մինչև անգամ և շատ գեղեցիկ երեւալ և դրաւել ընդհանուրի ուշադրութիւնը, եթէ միայն նրա երեսի կաշին աւելի թարմ լինէր, շարժուածքները — ազատ, իսկ հագուստը նոր և գեղեցիկ, վերջապէս եթէ նա յանկանար և զիտենար դուր գալ: Բայց երևում էր, որ այդ բանը նրան չէր հետաքրքրում բոլորովին: Նրա նիհար բայց վայելուչ հասակը իր մշտական սև հագուստով կորչում էր փողոցի ամբոխի մէջ: Նա ման էր դալիս միշտ արագ, կարծես շտապելով, քիչ կորացած և աչքերը դեռնին պայծառ: Նա հագնում էր միշտ կոշտ ու անձոռնի կոշիկներ և նրա մանրիկ ու գեղեցիկ ոտները շուտ-շուտ քայլում էին տարակի վրայ: Դատարանի շինութիւնը այժմ նորոգվում էր ու նրա ճակատի առջև տախտակներ էին կանգնեցրել: Այդտեղ Լիպսիայի սալարկից անցնում էր խճած փողոցի վրայ և դարձեալ շարունակում իր ճանապարհը ոչ մի բանի վրայ ուշադրութիւն չըդարձնելով, առաջին անգամը միայն նա գլուխը բարձրացրեց և նայեց նախաքերտների վրայ, որոնք բանում էին վերելումը, աչք գցեց և դարձեալ շարունակեց իր ճանապարհը: Ի՞նչ ընդհանուր բան կարող էր լինել Լիպսիայի և այդ շինութեան ու նրա ազդողների, վէճերի և վեճիւնների մէջ:

Դեռ շատ չէր անցել այն ժամանակից, երբ նր-

րա զեմքը վերին աստիճանի վշտազին և արտում էր ու սե հազուստի շուրջին կայրած էր սպիտակ երկի: Նա սե էր հաղում հօր մահի պատճառով: Նրա արանելութիւնը աւելի սոստականում էր, երբ սկսում էր մտածել իւր ներկայ դրութեան վրայ, երբ մտաբերում էր որ այժմ ինքը ոչինչ չունի և պէտք է տպրի եղբոր հաշուով: Նրան սատակ տանջում էր այն միտքը թէ ինչ կերպով մի որ և իցէ դորձ դանի, որ իր տպրուստը հոգալով եղբոր դրութիւնը գոնէ դրանով քիչ թեթեւցնէ: Իսկ հարկէ աննշան մի հոգս էր, սակայն նրա մատաղ ծակաւի վրայ խոր խորշումներ էր երեւցնում: Այդ պիտի բողբոջներն համարեա անտանելի էին լինում նրա համար և ստիպում էին մտածանքի մէջ ընկնել ոչ թէ միայն իր կեանքի նպատակի, այլ և առհասարակ շրջապատող հանգամանքների մասին: Մէկ մէկ կարծեա թէ մի բան անհանգստացնում, ամաչեցնում էր նրան և նրա աչքերը որպէս թէ խոնարհարար ասում լինէին մարդկանց.

«Ներեցէք, որ ես տպրում եմ:»
Երբ դեռ կենդանի էր ծեր հայրը, նա գիտէր, որ տպրում էր նրա համար և պակասութիւն էլ չէր քաշում: Իսկ հիմի զանազան հոգսերը նրան տանջում էին:

«Ես ում եմ պէտք:»
Շատ անգամ նա քաղցած էր լինում: Նրա կօշիկները բոլորովին ծակոտուել էին. այդ պատճառով նրա զլխից չէր հեռանում այն միտքը, թէ ինչ

միջոցով արդեօք օրական հացի և օտանմանների փող կարող կը լինի ձարել:

— Խեղճ Միշան չի կարողանում շատ անգամ օրական մի փոքրիկ կտոր միս առնել իր համար. նրա շապիկները արդէն մաշուած են. այդ բաւական չէր, հիմի ևս ընկայ շնքին:

Իսկ մի շատ փոքր հոգս էր. բայց ինչպէս տանջում էր և չարչարում խեղճ աղջկան: Բանի քանի անգամ բոլորովին յուսակաւոր ձեռքերը կտորտելով և դառն արցունք թափելով մրմնջում էր նա.

«Ես ում եմ պէտք:»

Նա ծանօթ աղջկերբ և ընկերուհիք ունէր, նոյնպէս նոյն դրութեան մէջ: Սակայն նրանք անհոգ տպրում էին իրենց համար և ուրախանում էին մինչև անգամ: Նրանք աղաչութեամբ ընկնում էին կեանքի յորձանքի մէջ. բաւականութիւն էին տալիս իրենց քմահաճութիւններին և զուարթ նայում էին կեանքի վրայ: Նրանք ուշք չէին գարձնում իրենց շրջապատող հանգամանքների վրայ, չէին հետաքրքրվում սիրտ խռովեցնող հարցերով— առ այժմ ուրախ էին, և այդ բաւական էր նրանց համար:

Բայց այդպիսի կեանք վարել նա չէր կարող: Ի՞նչու: Դուրսէն բնութիւնն նրան ուրիշ տեսակ էր ստեղծել. դուրսէն նրա վրայ ազդեցութիւն էին ունեցել այն խոսակցութիւնները, որ նա լսել էր, այն զրքերը, որ նա կարգացել էր, գիտութիւնների այն համեստ պաշարը, որը նրան բաժին էր հասնել իւր հայրը. նա (հայրը) իր մահից քիչ առաջ զրկուեց

քաղաքային ուսումնարանի ուսուցչի պաշտօնից: Եթէ նրան չըհեռացնէին ուսումնարանից: Օճ, այն ժամանակ բոլորովին այլ ձև կըստանար նրա որդիներուց փեմակը: Բայց նրան ստիպեցին հեռանալ ուսումնարանից: Ինչո՞ւ: Ապագայ սերունդների համար բոլորովին անհասկանալի կըլինի դրա պատճառը, սակայն այդ այժմ ոչ ոքի չի զարմացնի: Արդէն ծերութեան էր հասած նա, երբ նրան յայտնեցին, որ նա այլ ևս իրաւունք չունի աշխատել և իր ապրուստն հայթայթել այնպէս, ինչպէս որ կարող էր և յանկանում էր հոս: Խեղճը դեռ ծառայութեան ժամանակ ուժից վեր աշխատանքից և անշափ չարձարանքից բոլորովին փչացրեց իր առողջութիւնը, իսկ երբ արձակեցին պաշտօնից նա: մեռաւ: Ու հանգստանում է նա այժմ քաղաքային հանգստարանում, այնտեղ յաւիտենական հանդիսադատ էր համար վաղաժամ ծերացած մանկավարժը իր ծանր աշխատանքից՝ կարմրած աչքերով և ծակափայտի խոր խորշումով, որի պատճառը ոչ թէ նրա որդիքն էին, այլ այն վայրկեանը միայն, երբ նրան ասացին «դուք արձակուած էք», ու խեղճը հեռացաւ: Նրա մահից յետոյ նրա աղջիկը խոր մտածմունքի մէջ ընկաւ: «Ե՛ւ չեմ անեմ», հորցնում էր նա ինքն իրեն: Մնա՞ր եղբոր մօտ, նրա համար կերակուր պատրաստէր, շորերը կտրկատէր, երեկոյեանները, երբ նա հանգստանում է օրուայ ծանր աշխատանքից յետոյ, զլքեր կարգաւ նրա համար — այդ ամենը նա

պատրաստ է անելու և իր համար անպատու թիւն չի համարի: Բայց բանը նրանումն է, որ եղբայրը շատ քիչ է ստանում իր ծառայութեան համար, նրա ոռճիկը հազիւ հազ իրեն է բռնականանում: Բացի այդ թէև կերակուր եփելը բնականաբար մաքրել, շոր կտրկատել բոլորովին դժուար չէ նրա համար, սակայն այդ տեսակ աշխատանքը չէր կարող նրան բաւականութիւն տալ: Նրա երիտասարդ սրտի մէջ փառ էր ուրիշ տեսակ աշխատանքի փափագ, նա ցանկանում էր դործ դործել, «մի բան դառնալ», ինչպէս ասում են: Նա երկար ժամանակ զբաղուած էր իր այդ մրաքերով և հողսերով: Վերջապէս մի օր հեալով մտաւ նա իր փոքրիկ խոհանոցը: Ձեռքին բռնած ունէր նա մի զամբիւղ, որի մէջ ասնում էր լուացարարից փերցրած լուացքը: Չընայած զամբիւղի ծանրութեանը, նա շատով բարձրացաւ նեղ և զիք սանդուղներով և դրեց զամբիւղը սեղանի վրայ. թէև դեռ բոլորովին երիտասարդ ու շատ նիհար էր, բայց ուժեղ էր նա ինչպէս բոլոր ներդային և աշխոյժ բնատրութիւնները: Չամբիւղը դրեց սեղանի վրայ, կանգ առաւ և մտածմունքի մէջ ընկաւ: Խոհանոցը վկայում էր տիրոջ չքաւորութեան մասին: Յատուկ, որը չէնում էր իրար մօակցած կոպիտ և անտաշ առխառններից, զարդարուած էր մեթի ու զլուխների մեծ քանակութեամբ. ցած և անհարթ առաստաղը իր դիրաններով բոլորովին սեւացել էր ծխիցը: Չորս պտուերի մօտ, որոնք պա-

տած էին էփանտղին, անճաշակ և շատ սեղ ձոր-
տած պատառուով՝ զրած էին մի քանի սեղան, փայտե
աթոռներ, մի պահարան ճաշի և խոհանոցի անօթ-
ներով և մի նեղ մահճակալ, որի վրայ փռած էր
ձիւնի պէս սպիտակ վերմակը։ այստեղ խոհանոցում
նա և քնում էր։ Կից սենեակը եղբոր ննջարանն ու
մի և նոյն ժամանակ և առանձնասենեակն էր։ Խո-
հանոցից և այդ մի սենեակից էր բաղկացած նրանց
բնակարանը, որը գտնվում էր վերին յարկումը կամ
տեղի լաւ ասած — վերնատանը։ Սյւր երկյարկա-
նի տունը իւր ամբողջութեամբ խաղաթղթից շե-
նած ասն տպաւորութիւն էր գործում, որը կար-
ծես մի հինգ տարեկան ճարտարապետ դարձած լի-
նէր միայն խաղաթղթից — երկու եռանկիւնի ներքե-
ւում և մէկը վերեւում։ Վերնատանը ամենաեփան
բնակարաններ էին վարձով արժում և հէնց այդ էր
պատճառը, որ Լիպսկիները իրենց հօր մահից յետոյ
տեղափոխուեցան այստեղ։ Ներքեի յարկում գեանդ-
ուած էր զինետունը իր նեղ սե անցքով դէպի
բակը, բացի այդ և զինետնեախոջ բնակարանը, որ-
տեղ նա ապրում էր իր բնտանիքով։ Բակը լիքն
էր զանազան սեռի և հասակի տնտերներով։

Մայր մանուղ արեգակի ճառագայթները, որոնք
ներս էին լծափում փոքրիկ յուսամուտից, պատել
էին ոսկե յուսով անշարժ կանգնած օրիորդի գլուխը
և անհամեսա կերպով խողում էին նրա մաշուած
և շատ սեղ մեծ հոգատարութեամբ կարկատած
շրջագեւտի վրայ։ Նրա ձեռքերը ցած էին պցած,

իսկ շրթունքների վրայ խողում էր ժպտալ։ Սը-
ղեօք ի՞նչն էր այդ ժպտի պատճառը։ Ով դիտե-
նա մտածում էր տալիկայ պարահանդէսի և իւր
դեղեցիկ հագուստի մասին։ դուցէ մտեւմական խոս-
քի, կամ սիրած մարդու այրող հայեացքի մասին
էր նրա ժպտը։

Նա ուշքի եկաւ և մի բարձր ծափ տուեց, որը
բախտաւորութեան ակամայ արտայայտութիւն էր։
Երեխայի նման նա ուրախ վեր լծաւ և շտապեց
դէպի եղբօր սենեակը։ Սակայն մի քանի քայլից յե-
տոյ, մօտենալով դռներ նա կանգ առաւ և մտաւ
մօտեցնելով շրթունքներին շըշնջաց։

— Մա... :

Յետոյ արտասանեց ցած ձայնով։

— Քնած է թէ արթուն։

Սենեակումը, որը լիքն էր էփանտղին կարասիքով,
բողմոցի վրայ պառկած էր մի միջին հասակի խիստ
նիհար երիտասարդ մարդ։ Նրա բաւականին դեղեցիկ
դէմքը մարդու դարմայնում էր իր հիւանդոս գու-
նատութիւնով, որի անախորժ տպաւորութիւնը ա-
ւելի սաստկանում էր նրա սե մտղերից և մոյգ ակ-
նոցից։ Երեխայ ժամանակը Միքայէլ Լիպսկին թէեւ
քիչ դանդաղէտ ընդ տառջ մանուկ էր։ Բայց
յամկարժ ապան և վեց տարեկան հասակում ան-
սպասելի կերպով նա փոխուեց — սկսեց գունատուել,
ձեռքերը նիհարեցին։ Ետոյ աչքերը սկսեցին ցաւել
և նա բռնի խորհրդով ակնոց դրեց, որը սկսեց
կրել և միշտ։ Գիմնաղիայում հասաւ մինչև հին-

գերորդ դասատուներ. այդտեղեց զուրս եկաւ և բոլորովին թողեց ուսումը: Թոյլ առողջութեան պատճառով նա չըկարողացաւ նուիրել իրեն մի որևիցէ արհեստի ու զբաղրի պաշտօն ընդունեց զիւանաստանը և այդպիսով նրա ապագան բոլորովին և ընդ միշտ փչացաւ: Դժուար էր և հաղիւ թէ մէկը կարողանար բացատրել, թէ ինչպէս եղաւ այդ բոլորը: Ի՞նչ և իցէ, Լիսյակին արդէն սոսաիկ յոյնած և ամենուրեւ էր երևում: Սակայն, ի՞նչը նրան այդպէս տանջեց, արդեօք գիմնադիպում սովորելը, ընտանեկան կեանքը, ուր հօր մահից յետոյ տիրել էր ամբողջութիւնն ու վիշաղ, թէ՛ այժմեան նրա դրութիւնը, կամ դուցէ այն բարոյական մթնոլորտը, որի մէջ ապրում էր նա:

— Միշտ, դու քնած ես, Միշտ:

Նա քնած չէր և լսեց քրոջ ցած ձայնը: Նա սովորութիւն ունէր քիչ նիրհել զիւանաստան ծանր աշխատանքից յետոյ և այժմ քնաթաթախ մի յօրանջեց և երկար ու ձիգ անկողով արտասանեց քթի մէջ.

— Հի՛:

Տեղեցը քիչ բարձրանալով նա պարզեց ձեռքերը ու կրկին բարձր. յօրանջեց և յանկարծ բոլորովին արթնացաւ քրոջ անթիւ համբոյրներին: Ուրախ և բարձր ծիծաղով Սննան համբուրում էր եղբոր շքրթունքները, ճակատը, թշերը—տակով:

— Միշտ, ես գտայ այն, ինչ որ փնտռում էի, վերջապէս գտայ:

Նա իրեն ազտանց քրոջ գրկից և անտարբեր, թէ և սիրալիր կերպով և նոյն անտարբերութեամբ հարցրեց՝

— Ի՞նչ է պատահել, դու կարծես խելագարուած լինես. ի՞նչ ես գտել փոք:

— Քոյրը բոլորովին լուրջ կերպով պատասխանեց՝

— Գործ:

Եղբայրը ուղղուեց տեղումը, վերայրեց ամենոյր, թաշկինակով մաքրեց, դարձեալ դրեց սեքերին և նստելով քրոջ վրայ իւր մոյզ ապակիների միջով, հարցրեց.

— Ի՞նչ գործ, իսկ փող ստանալու ես:

Մի քանի քայլ յետ-յետ քաշուելով՝ Սննան առաջին անգամ սկսեց պատմել եղբորը այն մտքերը և հօգսերը, որոնք երկար տանջում էին նրան: Նա պատմեց թէ ինչպէս զեռ քիչ ժամանակ սրանից առաջ նա մտադիր էր դաւաւր գնալ մի որ և իցէ վարժուհու, գայեակի կամ տնտեսուհու պաշտօն ընդունելու, բայց նա երկար տատանվում էր, չէր կարողանում որոշել, որովհետեւ ինքը զեռ լաւ չըզիտէր, թէ ինչ բանի աւելի ընդունակ էր: Իր ուսումը նա ստացել է տանը—հայրն ինքն էր նրա հետ պարսպում, ու թէ և նրա զիտեցածը հիմնաւոր է, բայց բաւական չէ, այդ ինքը լաւ զիտէ: Բացի այդ նրա համար շատ զժուար էր հեռանալ եղբորիցը: Սննարհի երեսին նրանք եղբայր ու քոյր բոլորովին մենակ են, էլ ուրիշ ոչ ոք, ոչ մի մօտ մարդ չունեն, յետոյ եղբայրը յաճախ հիւանդա-

նում է, հողատարութեան է կարօտ լինում... Նրա խոշոր աչքերի մէջ արտասուք երևաց, որը սակայն իսկոյն անհետացաւ:

Այսօր նրա վրայ էլ բազմաբարձու ժպիտով նայեց: Տիկին Բոժնովսկայան, լուսցարարական դպանի (Չանգբա) աէբը, որը մի շատ ունեւոր էին է, առաջարկեց նրան իր թոռների—երկու փոքրիկ աղջիկների հետ պարապել: Ինքը ի հարկէ ուրախութեամբ ընդունեց նրա այդ առաջարկութիւնը: Երեկայքը պիտի գան իրեն մօտ պարապելու, որովհետեւ նրանց տանը պարապել անկարելի է գլխանի բարձրացրած աղմուկի պատճառով: Բայց այդ դեռ սկիզբն է: Բոժնովսկայան խոստացաւ խօսել նրա մասին իրեն մի ծանօթ հարուստ տիկնոջ հետ, որը նոյն փողոցի վրայ երկու տուն ունի: Այդ տիկինը յանկանում է իր որդուն պատրաստել ուսումնարան մտցնելու: Իրա որդին Բոժնովսկայի թոռների շատ մօտ ընկերն է և նրանց հետ ի հարկէ այստեղ կըգաց պարապելու: Դեռ այդ էլ բոլորը չէ, հարկաւոր է միայն սկսել: Օրինակ լողլող Մակարը, իրենց լուսցարարի և հարեան փականագործի որդին, որը ամբողջ օր և գիշեր համարեալ ցցուած է լինում գինեանում: Նա արդէն տասներեւ տարեկան է ու գեռ կարգալ գրել չըգիտէ, անգործութիւնից սկսել է բաւական յաճախ հօր նման գինեատեւը աչք տալ և մօրը բոլորովին յուսահատեցնում է: Խեղճը ոչինչ չէր խնայիլ ու կարողութեան չափ կըվարձաւորէր, եթէ մէկն յանձն առնէր պարապել նրա որդու

հետ և աղցել նրա վրայ... Աչքի տառջ կարելի է ունենալ նոյնպէս փառարանագործի աղջկան, որ անցեալ տարի հօր հետ եկաւ իրենց մօտ, երբ նա իրենց փառարանն էր նորոգում: Յետոյ յռնապանի աղջիկ փոքրիկ Մանիչկան, արդէն նրա էլ կարգաւոր ժամանակն էր: Ինքը այդ բոլոր երեխաներին յաճախ պատահում է, մինչև անգամ բոլոր բնաւորութիւնն էլ համարեալ գիտէ: Քանի անգամ լողլող Մակարին բերել է իրեն մօտ խոհանոցը, լուսցել է նրա բրդոտ գլուխը, կամենալով մի փոքր համակրութիւն ցոյց տալ նրա խեղճ մօրը, որը լուսնում է իրենց շորերը: Որքան ծիծաղելի է այդ Մակարը իր բարձր լայնաթիկունք հաստիով և ահապին պիտով ման է զարիս միշտ կոխացած և այնպէս ծանր-ծանր, որ ոտների տակ յատակը ձգւում է, իսկ միւսնոյն ժամանակ և շատ անպիտանն է, միշտ ցցուած է փողոցում ու արդէն օդի չամբ սկսել է սիրել: Սակայն իր հետ նա միշտ քաղցր է վարվում և հեղ է որպէս մի փոքրիկ դասը, օրինակ, թոյլ է տալիս գլուխը լուսնալ, տանել, լսում է իր խրատները: Իրան թուում է, որ շատ հեշտ կերպով կարելի կը լինի նրա փողոցում ցցուելու և գինեատուն մանելու սովորութիւնը ոչնչացնել: Իսկ ինչ վերաբերում է փոքրիկ Մանիին, նա արդէն վաղուց է, որ սկսել է մեծ համակրութիւն ցոյց տալ իրեն:

— Դու լու գիտես, Միշա, թէ որքան ես սիրում եմ երեխաներին. զրա պատճառը ես չըգիտեմ, բայց այդ պարպէս է. գուցէ ժառանգական մի զգացմունք

է դա... Հօրիցս է, երեւի... Ինչ և իցէ, ես երկար
մտածում էի. վերջապէս վճռեցի: Բօժնովսկայան
ինձ օգնեց այդ բանում... Միայն դա դեռ սխիզմ է.
չէ՞ որ հաւը կուտ ուտելիս մի մի հատիկ է վերցը-
նում: Իսկ յետոյ, յետոյ...

Այս բոլորը նա արտասանեց սպասիկ յուզուած
ու կրակոտ կերպով: Փոքրիկ և համարեա մութը
սնկեալով, որը մի պատիկ լուսամտա միայն ունէր,
դէպի հիւսիս, մայր մօտով արեգակի մի ճառագայ-
թին անգամ չէր ընկած նրա վրայ. սակայն օրիորդի
դէմքը կարծես լուսաւորուեց մի ակնթարթական լու-
սով և այն ժամանակ աչքի ընկան նրա աչքերը, ո-
րոնք կայծին էին տալիս, թշերը՝ որոնք վառվում էին
եղբայրը անշարժ նստած նայում էր նրա վրայ:
Նրա նիհար և քնաթաթառ դէմքի քծերը առաջ-
ուայ նման անշարժ էին, այնպէս որ շատ դժուար է
տեսի, քրոջ խօսքերը մի օր և է սպաւորութիւն
դործելին արդեօք նրա վրայ: Միայն նա չէր հեռաց-
նում աչքերը նրա վառվումն երեսից և իր երկար
ձեռքերի նիհար մատներով մի ինչ որ բան եղանա-
նակում էր ծնկների վրայ: Երբ Աննան լուեց, նա իր
սովորական անապրբեր ձայնով արտասանեց.

— Իսկ յետոյ... յետոյ...

Նա բարձրացրեց ուտերը ու քիչ կմկմալով շա-
րունակեց.

— Է... ինչու այդքան հեռուն գուշակել... Իսկ
մարդու գնալ մատղիւր չե՞ս:

— Ինչու չէ, ասաց նա ձեռքերը իրար կցելով:

Եւ այդ միթէ այդ կարելի բան է: Դու լաւ գիտես,
որ մենք ծանօթներ չունենք յետոյ ինքներս ոչ մի
տեղ չենք դնում: Ինչ ասած, որ աշխարհիս երեսին
ամեն բան կարող է պատահել, բայց յոյս դնել
դրա վրայ ես չեմ կարող: Եւ ամառանայր իջնի գնալ

Զրիօթելով իր դրութիւնը եղբայրը քիչ խարձ-
րացրեց դուխը և այդպէս դարձեալ նայում էր քր-
րոջ վրայ: Յանկարծ նրա սև բեխերով պատած
բարակ շրթունքների վրայ ծաղրանկան ժպիտի նման
մի բան երևեց: Եւ մնա... Եւ որով յղանակեալ այս
... Կառ... ասաց նա. Իսկ այն բժիշկը...

Այս անգամ Աննան անսպասելի կարմրեց և զարմոն-
քով նայեց եղբոր վրայ: Ի՞նչպէս նա կարողացաւ
հասկանալ այն, որի մասին ինքը ոչ քիչ մի խօսք
անգամ չէր ասել: Երեւի արաքին կողմից այդպէս
անտարբեր և քնաթաթառ երեւացող եղբայրը աչա-
լըջութեամբ հետեւել է նրան, սպա թէ ոչ ինչպէս
կարող էր թափանցել նրա մտքերի խորքը: Ի հարկէ
նրա կեանքում դեռ ոչ մի առանձին բան չի պա-
տահել: Նա ոչ թէ բոման դեռ չէ ունեցել, այլ և
ոչ զրոյ նման մի բան: Ծիշտ է, պատահեց մի րօպէ,
երբ նրա սիրտը աւելի շուտ-շուտ և ուժգին ուժ-
գին սկսեց բարախել և այդ բոլորովն բնական և
ներելի էր: Է՞ որ այդ խեղճ սիրտը դեռ շատ մա-
տաղ, դեռահաս էր:

Նրա դէմքը մի րօպէ առաջ պատիկ շառագու-
նած խեղդի լուրջ արանայայտութիւն ստացաւ: Կարձ-
լութիւնից յետոյ նա շարունակեց.

ներով, ինչպէս բարի հոգ: Աննան բռնեց նրա ձեռքը
 և երկուսն էլ միասին անհետացան մութ նախա-
 սկիւններում: Երբ քիչ ժամանակից յետոյ նրանք
 կրկին երևացին դռան մօտ, նրանց հետեւում էր ին-
 քը փականադորձը, զի մի պնդակալման մարդ էր
 արբեցողութիւնից ուռած, երեսով արասուներաց
 աչքերով և բրդոս գզգուսած մազերով: Նրա արտա-
 քին տեսքից և զջլտած հագուստից, կարելի էր հե-
 րակայնել թէ ինչ կեանքի տէր էր նա: Ասկայն
 սովորականից դուրս նա պարզ հարբած չէր և նրա
 աչքերը փայլում էին ուրախութեամբ, կարծես մի
 մեծ բուականութիւն էր պատճառել նրան: Ծանա-
 պարհ գցելով հիւրին իր բնականաբան շեմքից՝ դուրս,
 նա ցած գլուխ անեց նրան, յետոյ բռնեց նրա ձեռ-
 քը և ետանդով մօտեցրեց իր շրթներին: Նոյն
 խոսքից, միջոցին, դէպի Լիպսկիների բանակարանը,
 ջրով լի սափորը ձեռքին, սանդուխներով արքնթնոց
 բարձրանում էր բարձրահասակ, յայնսթիկունք ու
 ծանրակշիւ Մակարը իր սովորական կտուէ շապիկը
 միայն հագին: Նա արդէն վաղուց էր սկսել ձեռքից
 եկած ծառայութիւնները անել Աննային: Այդ տար-
 ներիւս, սարեկան երեսմե արտաքուստ անելի մեծ
 էր երևում: Նրա ճակատը արդէն պստած էր խոր-
 շումներով և նայում էր նա մարդկանց վրայ յօն-
 քերի աակից կասկածոտ, խորամանկ և խարդախ
 հայեացքով: Մայրը ամբողջ օրը զբաղուած լինելով
 և չսկսողանալով հսկել նրան, շատ անգամ պա-
 խարակում և ծեծում էր նրան: Իսկ հայրը, օրը

տպստիկ սիրում էր միակ որդուն, շատ անգամ բե-
 լում էր նրա համար պանդոկից սալիտակ հայ, մի-
 զարի մնացորդներ, որոնցից սաստիկ օղիի հոտ էր
 դալիս: Խեղճ երեխայի ուրախութեան զբաղմունքի
 և մի և նոյն ժամանակ ուսման տեղը, որտեղ նա
 կարող էր մի բան սովորել զինեաւուն էր: Սակայն
 մի քանի ժամանակ էր, որ այդ վաղաժամ ծերոցած
 սրտի մէջ երեխայի անգամ ծաղիկ էր մի բո-
 լորովին նոր զգացմունք: Երբէք նա չէր տեսնւ
 պիտի սիրուն օրիորդի, ինչպիսին Աննան էր: Երբէք
 նա չէր լսել այդպիսի քաղցր ձայն և այնպիսի հե-
 տաքքերի պատմութիւններ, որ կերակուր եփելիս
 կամ շոր կարկտեղիս պատմում էր նա իսկ ինքը
 այդ ժամանակի կամ օգնում էր նրան ինչով որ
 կարող էր, կամ ծննդերը երկու ձեռքով զրկած նրա-
 տում էր պատի տակ յատակի վրայ և նայում էր
 նրան, միայն ոչ թէ յօնքերի տակից, որը նրա սո-
 վորականն էր, այլ ուղիղ և վստահ հայեացքով:
 Այն օրից երբ Աննան պատուիրեց նրան բարի լինել
 դէպի փոքրիկ Մանիան, նա այլ ևս նրան ոչ մի
 անգամ ոչ ծեծել էր, ոչ ձմկոել և ոչ փախեցրել:
 Ընդհանրապէս նա հիմի շատ անգամ վերջինի ձեռ-
 քը բռնած ծանրաբարոյ անց ու դարձ է տնում
 բակում: Նոյնպէս ձեռք ձեռքի տուած և յաճախ
 մինչև անգամ զրկուած նրանք վեր են բարձրանում
 սանդուխներով և մտնում Լիպսկիների խոհանոցը:
 Այժմ խոհանոցի մէջ այլ ևս չէ սիրում առա-
 ջուսը հանդիսորը և լուծիւնը: Վերնատան բարակ

պատերը, որոցէլք չեն լինում հասնելու մինչեւ բակը
 երեսաների սաւր և բարակ ձայնին, որը խմբովին
 կրկնում է. — «Բը-ա-բա»... — Եւ այսպէս ժողովը
 — «Բը-ա-բա»... — Եւ այսպէս ժողովը
 Միւսները, համեմատաբար աւելի հասակաւորները
 կրկնում են բարձր ձայնով. — «Բը-ա-բա»... — Եւ այսպէս
 Մեզուն փոքրիկ, բայց օգտաւէտ միջոց է. նա
 չորս թեւ ունի, փեղ առիկ և մի խայթոց»... — Եւ այս
 կամ այսպէս. — «Բը-ա-բա»... — Եւ այսպէս
 «Նինգ անգամ վեց — երեսուն, չորսը հանած թա-
 սից — վեց» և այլն: Եւ յետոյ ժողովը շարունակ
 Լողող Մակարը մի առանձին տեղից ցոյց տուեց
 դէպի վայելչագործութիւնը, ոչ մի բան այնքան հրա-
 ճուանք չէր պատճառում նրան, որքան զրկել: Ու
 երբ մի օր և իցէ դիր յաջող էր դուրս գալիս նրա
 դրձի տակից, նա երկար նայում էր նրա վրայ, ուրա-
 խանում էր իր ձեռքերի արգիւնքի վրայ: Աննան
 ինքն էր նրա համար օրինակ դրում: Իսկ նա, հրա-
 վերջացնում էր երեսը, վերցնում էր անտրակը ձեռքը
 և քիչ կռնակով դէպի սեղանը բարձր ու համարի-
 սաւոր կերպով, խօսքերը երկարացնելով, կարդում էր.
 «Ուրիշին մի՛ անիր այն, ինչ որ քեզ չես ցան-
 կանում: Եղի՛ր աղքատ, բայց ազնիւ... Միրի՛ր ըն-
 կերիդ»... — Եւ այսպէս ժողովը շարունակ
 Աննան հիմի ուրախ էր: Մինչեւ անգամ փո-
 ղացով անցնելիս էլ նրա իրեն պահելում և բո-
 լոր շարժումները մէջ մեծ փոփոխութիւն կա-
 րելի էր տեսնել: Նա հիմի աւելի բարի, առողջ ան-

գորը և աւելի հանդիսաւոր էր երևում: Նրա խօշիկները
 և հաղուստը այժմ նոր էին: Նա կործես բացուելի
 ծագկեր էր աւելի պերճաւոր էր: Նրա աշխատածը
 շատ քիչ էր. բայց բանը նրանումն է որ ունեւ-
 րութիւն խօսքի նշանակութիւնն շատ պանդան է
 մարդկանց մէջ, համարեա՛ւ ամեն մի անհատի համար
 առանձին: Աշուկերաներից մի քանիսը վարձատրում
 էին նրան փողով, միւսները աւելի էին, ինչ որ կա-
 րող էին: Լուսաւորալը անփող լուսանում էր նրանց
 լուսաւոր. վառարանագործը, որը մի մեծ բանջարա-
 նոց ունէր, զանազան կանաչեղէն էր աւելի: Նա
 թուխը, որը ուղիղ նրանց բնակարանի հանգէտն էր
 ապրում, վճարում էր ամսական մի ուրիշ և օրա-
 կան մի հաց: Գոնապանը անփող կտրատում էր
 նրանց ցախը և մէկ-մէկ էլ գնում էր փողոցում մի
 օր և է ընծայ օրիորդի համար, որը այնքան բարի
 էր դէպի նրա աղջիկը: Իսկ ամենազարմանալին այն
 էր Աննայի համար, որ հարբեցող փականագործն
 անգամ սկսեց նրան վարձ տալ, ու թէև այդ վար-
 ձատրութիւնը բոլորովին անսովոր մի բան էր, այնու-
 ամենայնիւ շատ թանկ էր Աննայի համար, գուցէ
 աւելի թանկ, քան թէ ուրիշներինը: Երբ մի օր և է
 տեղից տուն վերադառնալիս էր լինում նա և միտ-
 նում էր բակը, փականագործը իսկոյն դուրս գալիս
 դար նրա տառաջ, ինչպէս նրա ստուերը: Սպասում
 էր նա նրան արիւթ գինեւորում լուսամուտի մօտ
 կանգնած և փողոց նայելով, թէ իրենց տան քիւի
 քամակին նստած, ուր նա սիրում էր անդործ էր-

կար ինտելլ գէ նայել փողոցով անց ու զորձ անոր
 ների վայր Ինչ և իցէ նա միշտ քակումը պիտի
 դուրս գար նրա տառաջ ցած զլուխ տար ու համ
 բուրէր նրա ձեռքը: Այդ ոչ այլ ինչ էր էթէ ոչ
 արբեցողի մի զլուկի, դարչիկ համբոյր, և Աննան
 խոշոյն սրբում էր նրա հետքը իր ձեռքի վրայից
 բայց մի և նոյն ժամանակ այդ համբոյրը սաստիկ
 շարժում էր նրա սիրտը: Եւ ինչպէս մի փոքրիկ մայր
 նրա աչքերը ալմատի նման փայլում էին, երբ
 նա մի անգամ բերեց և ցոյց տուեց իղբօրը վեց հատ
 նոր և ինչպէս ձիւն սպիտակ շապիկներ: Այդ օրը
 նոյն հանդամանքի արտաճումով նա իր մշտական մե
 զլխարկին կայրեց արուեստական ծաղիկների մի ձիւղ:
 Դիմի նա կեանքի վրայ նայում էր աւելի հան
 դիստ և համարձակ հայեացքով: Սակայն ամբողջ
 քաղաքում միմիայն մէկը կար որին նա ցանկա
 նում էր տեսնել: Թէև աշխատում էր չմտածել
 դրա մասին: Նա շատ բարի էր դէպի իր հայրը նրա
 երկար հիւանդութեան ժամանակ: Ինքը շատ անգամ
 տեսնում էր նրան այն ժամանակ և մէկ-մէկ ականջ
 էր դնում նրա ունեցած խօսակցութեանը զիմու
 կան մանկավարժի հետ: Բժիշկը ներկայ էր նոյնպէս
 և թաղման հանդիսին ու տեսնելով որ խեղճ աղ
 ջիկը տոտանուելով համարեա անզգայ հիւանդ էր
 հօր գազազին, առաջարկեց նրան իր կուռը: Նրանց
 մէջ ուրիշ ոչ մի բան չէ պատահել, բայց և այն նրա
 մտքից կրէք չի անցնի: Նա այժմ պատահում է
 մէկ-մէկ բժշկին, երբ նա իր սեփական կառքի մէջ

նստած դնում է հիւանդներին այցելիլու: Իրեն ան
 ներիս նա միշտ ցած պլեխ է տալիս: Նուա՛հ բոլորը
 Սոկայնամեն անգամ նրան պատահելիս խեղճ աղջկայ
 սիրտը աւելի ուժգին է սկսում խփել և նա իր միայնակ
 կռթման ժամանակ երկար չէ կարողանում մոռա
 նալ նրան: Նա բոլոր հասկանում է որ բոլորովին
 չըպէտք է մտածի նրա մասին. բայց ինչպէս անէ
 նա, երբ ուրիշը նրա վրայ մի փոքրիկ տգաւորու
 թիւն անդամ չէ թողնում: Պատահում էր շատ ան
 դամ, որ բռնակակ զիշեր, անկողնում պարկած, օր
 ուայ աշխատանքից յոգնած նա երկար ժամանակ
 անշարժ նայում էր փոքրիկ շուտամուտից հեռուն
 անսահման բարձրութիւնը: Այդպիսի բուռնութեամբ
 այն մեծ բախար որի մասին նա մտածել անգամ
 չէր համարձակում, երևում էր նրա աչքերի տառա
 ղապէս մի գերբնական ծիածան այն անհասանելի
 բարձրութեան մէջ: Եւ ինչպէս զօ մի միայնակ
 Մէկ-մէկ նրան թւում էր որպէս թէ ինքը մի
 փոքր որթ է ու շարժվում է մի ահագին զազա
 թով երկինք հասնող շինութեան հիմքի մօտ: Գոր
 ծել «հիմքումը» այդ միտքը նա մի տեղ լսել կամ
 կարգացիլ է: Ահա նա ինքն էլ մասնակցում է այդ
 աշխատանքին: Այնտեղ վերևում իրանից շատ բար
 ձրը լոյս է և պայծառ: Այնտեղ մարդիկ թանկագին
 մարմարին են կտրում, արեգակի ցոլերն են հաւա
 քում, թանկագին քարեր են տաշում: Իսկ ինքը
 բազմաթիւ իր նման փոքրիկ արարածների հետ այս
 տեղ ստուերում համարեա մութի մէջ աւաղի հա

տիկներ է միայն հաւաքում: Բայց նա այնքան բուռ-
ն է, իր այժմեան վիճակից որ ապառան վարդա-
գոյն գոյն է ստանում նրա աչքին: Նա դասնում
թիւն չէր զգում մինչև անգամ ինչ այն ժամանակ,
երբ մտաբերում էր վերև յիշած անհասանելի ծխա-
ծանր: Միայն մէկ մէկ սկսում քիչ ձմլում էր, և
և թախիժը տիրում էր նրան: Եւ յետոյ յայնչեց:

Երեկոնները ուշ բարձրանում էին ներքևից հար-
բեցողների անտառի երգերը, ծիծաղը, ձայներն ինչ
աղաղակը, որոնք իրանց դիտվելով լցնում էին
արդէն մութ կամ լուսնի լուսով լուսաւորում
խոհանոցը: Սակայն ոչ մի բան չէր կարողանում
խռովել օրիորդի անվրդով քննը: Եւ յետոյ ման-
թեկ երեխաների հետ պարապելը բաւականին
շատ ժամանակ էր խլում նրանից, այնուամենայնիւ
նա առաջուայ եռանդով պարտադրում էր ինչ անտե-
սութեամբ: Ամեն օր փողոց էր գնում պաշար գնելու:
Այժմ էլ նա միշտ անցնում էր դատարանի ահա-
զին շինութեան մօտով, որի վրայ հիմի էլ ոչ մի
ուշադրութիւն չէր դարձնում: Այդ շինութիւնը այն-
քան մեծ, խիստ ինքը այնքան փոքր, նրա ահազին
դահլիճներում դասապարտում էին չարագործներին,
ուրեմն ի՞նչ կապ կարող էր լինել նրա և իրեն մէջ:

Սակայն, դժուար է ասել թէ այդ ինչպէս պատա-
հեց, միայն մի զեզեցիկ օր Աննան մոտաւ այդ շինու-
թեան դահլիճներից մէկի մէջ և նստեց իրեն յոյց
տուած տեղում: Դա մեղադրութեան նստարանն էր:
Յետոյ, վերջին ժամանակներում, նա ոչ մի կերպով

չէր կարողանում մտաբերել թէ ինչպէս անցաւ նա
ամբոխի միջով և մօտեցաւ յոյց տուած տեղին:
Այն ժամանակ նրան թուում էր, որպէս թէ արիւնը
թաւ գլուխը, կործնա ծանր մութով խփում լի-
նէին նրա քունքերին, ու կարմրոյցած երկաթով
այրում էին նրա թշերն ու ճակատը: Նրա աչքե-
րի առաջ մարդիկ, պատերը, դահլիճի կարասիքը և
վերջապէս ամեն բան իրար էր խառնվում: Նա ան-
նում էր միայն մի անորոշ բազմապոյն խառնութեամբ,
որը ընդհանրան փայլէր էր օտաւ իր այս կամ այն
մասով: Իսկ երբ այդ խառնութեամբի մէջ նա նկատեց
բազմաթիւ մարդկային աչքեր, որոնք հետաքրքրու-
թեամբ ուզողում էին նրա վրայ, խեղճին տիրեց
մի այնպիսի զգացմունք, որպէս թէ նրան բոլորովին
մերկայրել են և կանգնեցրել հրապարակի մէջ տե-
ղում: Նա կամենում էր վեր թռչել անդիցը և փախ-
չել բայց միևնոյն ժամանակ զգում էր, որ այդ ան-
կարելի է:

Այն սենեակը, ուր գտնվում էր նա այժմ, դասա-
րանի ամենամեծ դահլիճն էր, որի եկեղեցու կա-
մարի նման բարձր առաստաղը աւելի վսեմ տեսք
էր տալիս նրան: Դատաւորները նստած էին մի եր-
կար սեւ մահուդով պատած սեղանի հանդէպ: Մուտ-
քից սկսած մինչև դահլիճի մէջտեղը շարած նստա-
րանների վրայ նստած էին բազմաթիւ հանդիսական-
ներ: Չորս ահազին ու բարձր լուսամուաններից ներս
էր թափում մի տեսակի միանման, սպիտակ, ձան-
ձրացնող լոյս, որը լուսաւորում էր պատերը, դա-

տաւորներին ու իրադմադրին անհանդիման ամբողջ
որը իրաւունք չընէր էր մի տեսակ անորոշ արդմանով
Անկմէկ այստեղ կամ այնտեղ աչքի էր ընկնում
կանաչի պիտակի վրայի վայրէն ծաղիկը, յանկարծ
բարձրանում էր մէկի բարձր ձայնը առիտիցն ու
բաժնում էր ամբողջ զահլիճում: Եւ այն մէկը
Դատարանական պրիստաւը վեր ելաւ տեղիցը ու
մի քանի խօսք տրտմանեց: Սակեքը լռեցին, այն
ժամանակ նախագահը բարձր ձայնով կարգաւ
Մենա Լիպակայնի չորձը, որը մեղադրում է ու
առեմարան պահելում տուտեց իշխանութեան թոյլ
տուութեան: Գոյցը պիտի միջոցաւ պիտի
Սյո խօսքերը ու չքի բերին Մանային: Նա վեր կա-
յաւ տեղիցը ու իրան տուած արկում չորցերին
պատասխանեց թէ եւ յաճ. ձայնով, բայց պարզ
Հասկանալի: Յետոյ նա կրկին նստեց իր տեղը: Նրա
երեսի պատիկ կարմրութեանը, որը երեւեց սկզբում,
բոլորովին անհետացաւ և փոխուեց սովորական դու-
նատութեան: Երեսում էր, որ մի բան նրան սաստիկ
տանջում էր, որը նա աշխատում էր բացատրել ի-
րան, բայց չէր կարողանում: Եւ մի անխուսափելի
ձանձրացնող միտք զրտեւ էր բոլորովին նրա ուշա-
դրութեանը և հետեցրել էր նրան իրան շրջապա-
տող տեսարանից, որի կենտրոնը ինքն էր: Նրա լայն
բացած աչքերի մէջ վերին ստիճանի վարմանը էր
երեւում: Նա գլուխը բարձրացրեց և մեքենայաբար
աչքը գցեց հակառակ կողմի պատիկ գեղեցիկ քիւի
վրայ: Յաճախ գլուխը շարժում էր նա ու երեսի

վրայ: Եւ այնպիսի տրտայալութեամբ երեւում, որ
կարծեալ յանկանում էր մի բան ըմբռնել, բայց չէր
կարողանում: Դժուար է լսել մինչև անգամ լսում
էր նա արեւոյ վկանների պատգասխանները: Եւ
Բոճնովսկայան որբ մի թանձրամորմին և սպի-
տակամալ զկին էր մի հին կրկնոյ հագին ու զար-
դարում ծաղիկով զկտրելը գլխին, իր լայն և բա-
րի երեսը թաշկինակով սրբելով երկար կրկնում էր,
թէ մեղաւորը միմիայն ինքն է: Նրա խիղճը թոյլ
չէր տալիս նրան ուրիշ տեսակ խօսել: Նա երգում
էր, որ միմիայն ձանարտութեան է պատմում: Միտքը
բոլորովին ինքն էր. առաջինը նա էր, որ ստաջարկեց
որ Լիպակայնի երեսաների հետ պատմութիւն: Նա խեղճ
աղքատ աղջիկ է, որը է և բոլորովին դորձ չունի
խակ ինքը Բոճնովսկայան կրկնութեանը ունի, որոնց
աւարտ տոյ է հարկաւոր, արեւմտ յայտնի բան է
որ, եթէ նա գիտենար, թէ այդ յանցանք է, որն-
քով խրդելում է, ի հարկէ այն ժամանակի նա չէր
ստաջարկի օրինարկին երեսաներին, զուտ ամբողջ
նա ինչ տեղից գիտենար, նրա գլուխն անդամ չէր
գտնաւ մի այդպիսի միտք: Նա Ապտուճոյ անդամով
երգում էր, որ երեւք չէր կարող երեսակային թէ
նա պատ բան է սովորեցնում խեղճ մեղադրութեան:
Նա միշտ պարկէ է այն թագում և այնտեղ է
նրա մազերը սպիտակել են: Եւ այնպիսի կարող է
պակ թէ նա մէկին գոնէ մի անգամ մի որ և է
վատ խաղաղութիւն է տուել: Վերջը նա չը կարողացաւ
իրեն պահել ու սկսեց բարձր լալ և լալով դարձ-

եայ հաստացնում էր, որ բոլոր մեղքը իրանն է
 որ ինքը մինչև անգամ խնդրել է Լիպսկայից...
 նրան նշան արին որ լուր և նա նստեց իր տեղը:
 Լուսյարարական գլխի անոթը երկու առն ու
 նեցուլ բարեկամուհին մի փոքրիկ ու չոր չոր կին էր
 ու զանազանվում էր վկաների խմբից իր քաշմիրի
 հագուստով և մանաւանդ իր կոպրսառեկովը, նա
 ցած ձայնով և այնչափ քաղցրացրած, անախորժ
 ժպիտով սկսեց սրամեկ որ այն քրքրեր, որոնք իր
 բն յիւթական ապացոյցը դրած են դատաւորների
 առաջ, նա ինքն էր դնել և ընծայել որ Լիպսկային
 որը այնպէս լաւ պատրաստեց նրա որդուն վեցերորդ
 դասնաւան համար, որ նա կարող էր ընդունուել և
 եօթներորդը, եթէ միայն տարիքը չըխանդարէին:
 Լիպսկայան պարագիւրում էր բարեխղճարար, շատ բա
 րեխղճարար, այնպէս որ ինքը տիկինը իրեն նարաք
 համարեց տեղիցնել նրա թոշակը: Եթէ նա գիտենար,
 որ այդտեղ մի նախատեսիլ բան կայ ի հարկէ այն
 ժամանակ նա այդպէս չէր վարուի, որ բայց նա չէր
 իմանում: Յայտնի է որով որ որդիք ունի նա պէտք է
 մտածի հորս տանի նրանց ուսման և դաստիարակու
 թեան մասին: մի և նոյն ժամանակ յանկարծ լսում էր
 որ քեզնից մօտիկ տարում է մի բարեխնդր և լաւ կրթ
 ուած ուսուցչուհի և գտներ է տալիս լուրի է ժամ դնով
 քան թէ միւսները, որովհետեւ որք է, այդքան է:
 Այստեղ դատաւորներին նա այն տեսակ մի գրեթե
 առեց, որը վկայում էր տիկնոջ դէպի նրանք ու
 նեցած խորին յարգանքը և յետոյ քիչ դողալով

չթաւներէն իրայ անուած ժպիտով նստեց ընդ
 նովակայի խոյքին: Երկուստեց զ ինչոյս խմբէ
 Փահանգործի չաւցարար կնոջ խօսքերից տեղի
 քիչ բան կարելի էր հասկանալ: Այդ բարձր աւնի
 հարկին որի քիւմբի վրայ խոր անջնջելի ապա
 ռորութիւն էր թողել հոգեւորի պակասութիւննե
 րով ու անբարոյութիւններով լինեանքը, մի կարծ
 շրջագիւտ հազած որ մի մեծ շալ աւսերքին գցած,
 այնպէս վախեցած և վշտացած էր բոլոր պատահա
 ծով, որ մեծ պիտութիւններով և հազիւ տեղի
 ձայնով կարողացաւ արտասանել միայն մի քանի
 անկապ խօսքեր: Նա բոլորովին գողում էր իր շալի
 տակ, նրա ցաւոտ ուշքերից արտասուքը կաթկաթի
 լով թափում էր նրա կոշտացած, սպրտած և
 կրծքին խաղաձե պարած ձեռքերի վրայ: Նրա բոլոր
 ստածներից կարելի էր հասկանալ միայն հեռեկայ
 խօսքերը. «Որդին ապաներիւ տարեկան... հայրը
 հարեցող... նոյն տան մէջ գինեւանը... բարի օրի
 որդի... ուսում...» նրան թողիցին և այլ ևս չըջա
 րուանկեցին հարց ու փորձը: «Նա ինչպէս...»
 Իրանից յետոյ գուրս կանչեցին վառարանադրծին
 նա խօսում էր կարծես երկուսի տեղ շատ ջաւա
 ու այնպէս բարձր, որ ստիպուած էին մի քանի ան
 դամ նկատել նրան, որ ձայնը ցածրայնի: Նա սկը
 սում էր խօսել ցած և հանդարտ, բայց խնդին մե
 ուսնում էր, իր հաստաջի և ուժեղ ձեռքով սկը
 սում էր ձգել իր ժամացոյցի պղնձէ շղթան կամ
 խառնել գլխի կոպիւս և խիստ մաղերը: Մոռանալով

իրեն արած նախապգուշութիւնը նա աւելի բարձր
ձայնով սկսում էր բացատրել, թէ եթէ ինքը վճա-
րում էր օրիորդին գետնախնձորով կամ կանաչեղէ-
նով, ուրեմն նրա համար շատ թանկ էր այն հող-
գումանքը, որ նրա փոքրիկ աղջկեր կարող էր լինել
մի բանի ստիպելը։ Զէ որ փնքը կարողութիւն չունի
նրան ուսումնարանի ուղարկելու։ Ի՞նչ յանցանք է
գործել ինքը, նոյնպէս և օրիորդը նա ի՞նչ մի փնք
բան է արել, որ զմարտից զմարտից միայն սխալ
վայ հարցը առաջարկելիս նուրայն մեկնեց ձեռ-
քերը և աչքերը ստատիկ չաւել։ Երեւում էր, որ
խեղճը բոլորովին շուտրած էր, չէր հասկանում թէ
ի՞նչ յանցանք կոր մէջ տեղում։ Եւ այդ պահին
մի փոքր արանաբորժից յետոյ գուրս կանչեցին գանա-
ւաւին, հայադարձին, մի կատարանի, մի աստիճա-
նաւորի կողմէ և վերջապէս այն մարդուն, որը յայտ-
նել էր, թէ գինեւան վրայ գտնուած վերնաանոց
երեսաները սոփորում են, որ մեղուն չորս թեւ ունի,
վեց ստիկներ, երկու փոքրիկ եղջիւր, մի խայթոց
թէ չորսը հանած տափեց կանի վեց, թէ չէ հար-
կաւոր ուրիշին անել այն ինչ որ քեզ չես ցան-
կանում թէ հարկաւոր է սիրել ընկերին և այլն։
Վերջին վկան վերջացրեց իր խօսքը ու խորին
լուծութիւն տրեց ամենին։ Աննան մեքենայարար նա-
յեց դահլիճի լիքը հասարակութեան վրայ։ Ս. մեքը
նստած էին իրենց տեղերում և լուռ ու շարժու-
թեամբ հետևում էին գործի ընթացքին։ Այդ բազ-
մադոյն, խառնիճաղանձ, անշարժ ամբոխի մէջ մի

մարդ ուստիկ աչքի էր ընկնում։ Նա նստած չէր
միւսների նման, այլ կանգնած էր։ Երեւի ամեն բան
լուռ տեսնելու համար նա տեղաւորուել էր նրա-
տարանների շրջաւ մի բարձրութեան վրայ և այն-
պէս էր սեղմուել պատին, որ կարծես նրան կպած
լինէր։

Իսկ Աննայի եղբայրն էր բայց այնպէս փոխուել
էր նա, որ զփուար էր նրան ճանաչել։ Նիհար ձեռ-
քերը կրծքին խոչում, նա մեքենայարար ուժով
սեղմում և բայց էր անում մտտները, նրա սովորա-
կան գունատ երեսը այսօր գասախի կարմրել էր.
շնչառութիւնը շատ ծանր էր ու կիտաբայ բերանը
այն լուղէին անասելի վիշտ էր արտայայտում։ Վերին
աստիճանի լարած ուշադրութեամբ լսեց նա զատա-
խաղի ճառը և յետոյ պաշտպանինը, որը պաշտպա-
նելու ժամանակ սաստիկ շփոթվում և յուզվում
էր։ Վերջը նոխտգահը դիմեց Աննային հարցնելով,
չի կամենում արդեօք նա իրեն արգարացնելու հա-
մար մի բան ասել։

Մեղադրութեան նստարանների վրայ կրկին երե-
ւեց ոտքերից մինչև գլուխ սև հագած նիհար և շի-
կահեր աղջկեր։ Նրա աչքերը քաշ էին գցած և
մեղմ ձայնը քիչ զօգում էր, երբ նա արտասանեց.

— Ես երեսաների դաս էի ստղիս և կարծում էի,
թէ լաւ բան էի անում։

Յանկարծ նրա դէմքը փոխուեց։ Կարծես մի ան-
պարտելի զգայմունքի ազդեցութեան ներքոյ նա
բարձրացրեց գլուխը։ Աչքերը փայլեցին, շրթունքնե-

րը դժգացին և, որպէս թէ յանկարծ միտքը բերելով,
բարձր և պարզ ձայնով աւելացրեց.

— Ես կարծում եմ, որ շաւ բան էի անում:

Նրա մեղաւորութիւնը պարզ էր: Բայց ինչո՞ւ նա-
խագահը փոխանակ իսկոյն վեր կենալու և դատաւո-
րների հետ խորհրդի դահլիճը գնալու, այնպէս գան-
դադում էր և գլուխը քիչ բարձրացրած ուշի ու-
շով նայում էր մեղադրուածի վրայ: Նայում էին
նրա վրայ նոյնպէս և նրա ընկերները, միւս դատա-
ւորներն, որոնցից մէկի դէմքը նոյն միջոցին սաստիկ
ախրեց: Սակայն այդ բոլորը տեղի չատ քիչ ժա-
մանակ—մի, շատ՝ երկու յոսկէ: Յետոյ նրանք բարձ-
րացան տեղներէցը և հեռացան: Երկար ժամանակ
դատաւորները չէին վերադառնում: Գործը շատ պարզ
էր, բայց ինչո՞ւ խորհրդածութիւնը այնքան երկար
տեւեց:

Վերջապէս դատարանական պրիստաւը խորխոր
ձայնով յայտնեց դատաւորների յետ գալը:

Ամենքը վեր կացան տեղներէցը: Նախագահը դա-
տաւորների հետ կրկին յայտնուեց հանդիսականնե-
րին և սկսեց կարգալ վճիռը: Բոլոր ներկայ եղող-
ները նկատեցին, որ նա այդ օրը սովորականից ցած
էր կարգում և նրա ձայնը քիչ դողում էր: Աննա
Լիպսկային վճռել էին երկու հարիւր արտել, առ-
գանք վճարելու, իսկ եթէ անկարող լինի այդ գու-
մարը վճարել, երեք ամսուայ բանտարկութեան:

Ատեանը վերջացաւ: Հանդիսականները սկսեցին
դուրս գալ դահլիճից և ցրուել: Տեղ-տեղ խմբովին

կանգնած խօսում էին վերջացած գործի մասին, որ-
տեղից ախանջի էր հասնում փոստաբանների խօս-
քերը՝ թէ մեղադրուածը շատ թեթեւ պրծաւ:

Բայց Միքայէլ Լիպսկին այդ կարծիքին չէր ամե-
նեին: Վճիռը լսելուց յետոյ նա տեղիցը չըշարժուեց
— որպէս թէ քար կարած՝ դարձեալ ձեռքերը խա-
չած՝ նա երկար կանգնած էր պատի մօտ:

Այդ ժամանակ նրա մօտիցն անցնում էր օձիքի
վրայ օսկի վերնակար ունեցող մի աստիճանաւոր:
Նա նկատեց Լիպսկուն, երեւի ծանօթն էր, կանդ ա-
ռաւ ու հարցրեց բարեսրտութեամբ.

— Հը, արարոն Լիպսկի: Գործը լու յաջող վեր-
ջացաւ: Սակայն դուք որն էք յարմար տեսնում
ընտրելու—առաջանքը թէ բանար: Վոզն առաւօտ-
եան ես ինքս կը մտնեմ ձեզ մօտ: Բայց... իսկ կը
լինէր եթէ վճարէիք... երկու հարիւր արտելը մեծ
փող չէ՝ մեղք է ձեր քոյրը...

Ասաց ու հեռացաւ: Լիպսկին յանկարծ սթափ-
ուեց ու շտապեց դէպի դուռը: Մի քանի պաշտօ-
նակից ընկերներ ուղեցին կանգնեցնել նրան, դուռէ
մի բան ունէին ասելու, կամ մի բարի խորհուրդ
էին կամենում առաջարկել նրան: Բայց նա ոչինչ
չէր տեսնում: Նրա աչքերը այնպէս էին փայլում,
կարծես վառվում էին: Ամբոխը այս ու այն կողմը
հրելով, նա իրեն ձանադարհ բաց արեց դէպի միւս
դահլիճը՝ համարեա նոյնքան էլ մեծ և նոյնպիսի
մեծ-մեծ լուսամուտներով: Այստեղ բաւական ընդ-
արձակ էր: Լուսամուտների մէկի խորքում նա տե-

սաւ Աննային, որը երեւի նրան էր սպասում, կամ
 գուցէ այնքան համարձակութիւն և դժ չէր զգում
 իր մէջ, որ կարողանայ ամբօխի միջոցն անցնելու:
 Այդ բոլորին նա հեռուէն էր աչքով մի փոքրիկ
 խմբի, որը արդէն գահլիճի միւս ծայրին էր հասած:
 Խումբը բաղկացած էր երեւ կնոջից և մի տղամար-
 դից. վերջինը քաղաքում յայտնի գեղեցկաբեմ, վա-
 յելչակազմ և ամենքից յարգուած բժիշկ Սպարմէն էր:
 Միւս շատերի նման նա եկել էր այդտեղ հետաքր-
 քութիւննից շարժուած, իսկ այժմ, ինչպէս երևում
 էր, ծանր մտքերի աղբեցութեան տակ էր զոնվում:
 Այդ ժամանակ տիկիներէից ջահիլը, մի սեւադանգուր
 գեղեցիկ կին, շատ սիրուն և ճաշակով հագնուած,
 նայեց նրա վրայ և ժպտաց: Բժիշկն այդ տեսնելով
 ինքն էլ ժպտաց և շատաւեց սանդուխների վրայ ա-
 ռաջարկել նրան իր կուռը: Նոյն բոլորին Աննան
 դգաց, որ մէկը բռնեց նրա կուռը, նայեց և տեսաւ
 եղբորը, որը կուացած գէպի նա շտապով ասում էր.
 — Դու մենակ տուն կրգնաս. ես չեմ կարող քեզ
 ծանապարհ զգել, որովհետեւ սաստիկ շտապով գործ
 ունիմ:

Յետոյ տւեցաբեց.

— Միայն մի՛ վախիր, մի վախիր, կրկին ասում եմ
 օչնէ բռնից չը վախենաս:

Մի քանի ժամից յետոյ Միքայէլ Լիպսկին վերա-
 դարձաւ իր փոքրիկ բնակարանը: Նա զանդադ քայ-
 լով անցաւ խոհասանով, մտաւ իր սենեակը և բար-
 ձրը հատաչիով, ընկաւ հին բազմոցի վրայ: Երևում

էր, որ այդ օրուայ անցքերը սաստիկ տանջել էին
 նրան, դէմքը բոլորովին մեռելի գոյն էր ստացել:
 Նա բոլորովին չը վարձացաւ, որ Աննային խոհանո-
 ցում չը տեսաւ. երեւ իջել է ներքեւ լուսարարի
 բնակարանը, կամ գուցէ բարի Բոժնովսկայան այսօր
 հրաւիրել է նրան իր տունը:

Սակայն Աննան տանն էր և նստած էր մահճա-
 կալի բարձր յենարանի յետեւ մութ անկիւնում:
 Եղբայրը ներս մտնելիս, նա չընկառեց սովորականին
 պէս, նրա առաջ և չը հարցրեց, թէ չի՞ հարկաւոր
 նրան արդեօք մի բան: Երեւի նա մի անգամից չը
 կարողացաւ ազատուել իր անխուսափելի մտքերից,
 կամ գուցէ եղբոր ուշանալը նրան քիչ արտնդեց:
 Սակայն մի քանի բոլակից յետոյ վեր կացաւ տեղեցը
 և կամայ, հանդարտ քայլով մտաւ եղբոր սենեակը:
 — Դու այստեղ ես. բա՞ն ուր էիր մինչեւ հիմի,
 հարցրեց Լիպսկին:

— Ես տանն էի, թէեւ դու ինձ չընկատեցիր: Բոժ-
 նովսկայան մարդ էր ուղարկել ինձ իրեն մօտ հրա-
 ւիրելու, սակայն ես չը յանկարգայ տանից դուրս գալ:
 Ես կարծում էի թէ դու շուտ կը վերադառնաս,
 իսկ հիմի արդէն ուշ է:
 — Հա, ուշ է, սովորական անդգայ եղանակով ար-
 տատանեց եղբայրը:

Եղբոր այդ արտաքին անտարբերութիւնը դէպի
 նրա ազադան սաստիկ տրամեցրեց Աննային, այն-
 պէս որ խեղճը զգաց որպէս թէ մի բան ուժով
 զիպաւ նրա սրտին և սաստիկ ցաւեցրեց: Նա կանգ

նա՞ծ էր եղբորից մի քայլ հեռու, ձեռքերը կրծքին խաչած:

— Ես կարծում եմ թէ... վերջին օրը... բաժանուելուց առաջ դու կուղենայիր քիչ խօսել ինձ հետ:

— Ինչպէս թէ բաժանուելուց առաջ, նոյն տնտարերում թեամբ ասաց եղբայր:

— Մի՞թէ մոռացար, որ վաղը ինձ բանտը պէտք է ասանէ:

Նրա երեսը յանկարծ մթնեց, աչքերում փայլեց արտանուբը, սակայն իրեն սրահնով նա շարունակեց:

— Երեք ամիսը քիչ ժամանակ է, բայց այդ յետոյ շատ կարելի է որ ես այլ ես չըմբռնողս առաջ մօտ մտապիւր կամ մի օր եւ է տեղ գտնէ: Պէտք է մտածել քո ամեն ուսնտեսութեան մասին: Ես քո բոլոր փոխնորդը կընշանակեմ թղթի վրայ, որ իմանաս թէ ինչ ունիս, եւ զողանայ չոտաս: Մակարի մօր հետ կրխօսեմ, որ նա ուսուցանեցրէր դայ ինքնակող զնկու ուսնեսակող մարքերու: Տանը ճաշ անել այլ ես չեմ կարող, որովհետեւ պարտաւորող չի լինի. դրա համար ես կրխնորբեմ: Բօժոսկային, դուցէ նա համաձայնի փողով քեզ ճաշ ուղարկել: Նրա ճաշը աւելի լաւը կըլինի, քան թէ հիւրանոցիւր — ինչ էլ լինի էլի տանու ճաշ է: Յետոյ երեկոյանները, երբ պարսպելու ես նստում, միաբո պահիր, որ լաւ պէտք է նայել մաքրել եւ կարգի դնել լամպան, թէ չէ նա քո սենեակում շատ ան-

գամ ծուխ է տալիս եւ սենեակիդ օդը ապակնում է: Իսկ այդ շատ վնաս է աչքերիդ համար: Խոհանոցի մօտի նկողում քիչ իւղ կայ, ձաւար, ալիւր, իսկ մատնում բաւական զեւնախնձոր եւ կանուխեղէն: Այդ բոլորը կը տաս Բօժոսկային ճաշի փողի տեղ:

Նա այս խօսելիս, եղբայրը լուռ նայում էր նրա վրայ: Նրա միշտ քնաթաթախ եւ յաւուս աչքերում այնքան բարութիւն, հրձուանք եւ միեւնոյն ժամանակ սրանեղութիւն էր երեւում, որ շատ դժուար էր ասել թէ այն բոպէին նա լաց պիտի լինէր, թէ ծիծաղէր:

Երբ քցրը լուց, նա հարցրեց.

— Վերջացրի՞ր:

— Հա, ասաց նա, հիմի այսքանը: Գուցէ երեկոյան կամ վաղը տուած մի քանի բաներ էլ կը յիշեմ:

Աչքերը քոջից չըհեռացնելով, Լիպսին թափահարեց զուխը, կարծես մի բանի վրայ ափսոսայիտ կամ թէ զարմանալիս լինէր: Յետոյ յանկարծ ասաց նա.

— Եւ դու կարծում եիր, թէ ես թայլ կըտամ քեզ, որ բանտ գնաս ու ապրես այնտեղ կեղտի ու խոնաւութեան մէջ, այն էլ յանցաւորների ու անբարոյական կանանց հետ:

Աննան նայեց նրա վրայ ու ինչպէս երեւում էր, ոչինչ չէր հասկանում:

— Ապա ուրիշ ինչ պէտք է անել: Զե որ դատաւորների վճիռը...

— Բաս զու չըսեցիր: Երկու հարիւր տարէր առ-
դանք, կամ բանտ... Երկու հարիւր տարէր: Ին-
չո պարզ է, երկու հարիւր: Մի թէ դու ինքդ չըլ-
սեցիր այդ: Գոն միտումը մայրաւոր և տանտան թով

— Լսեցիր, ինչո՞ւ չըսեցիր, շատ լաւ էլ լսեցիր: Բայց
մենք այդքան փող չունենք: Իսկ զրա ծարկը մեզ
համար նոյնքան դժուար է, որքան երկնքից աստղեր
վեր բերելը, դա մինչև անգամ միտքս էլ չի եկել:

— չը, միտքդ էլ չի եկել հա, աղաղակեց եղբայրը
տեղից վեր թռչելով և ուղիւ կանգնելով նրա ա-
ռաջ: Եկա՞յ լայն պարզելով իր նիհար, երկար,
քամու ջրաղացի թևեր յիշեցնող կոները, շարու-
նակեց համարեա գոռալով.

— Բանտի պահապանները աւելի շուտ իրենց
ծործորակը կրտսնեն, քան թէ քեզ: Կրթքեմ փո-
ղի վրայ, այո, կրթքեմ փողի վրայ, երբ հարցը
քրոջն պատուի և դուցէ կեանքի մասին է: Քիչ
բան է երեք ամիս ապրել խոնաւ նկուղում կանանց
հետ: Ինչո՞ւ հո այն անտէր զիշերաշրջիկ արարածնե-
րիցը չես, որ սուս ու փուս գնաս բանտը նստես:
Ինչ ուսուցչի աղջիկ ես, պատուաւոր օրիորդ ես,
եթէ մենք հիմի աղքատ ենք, այդ դեռ չէ նշանու-
կում թէ ամեն պատուահասի առաջ փղկներս պիտի
ծունք և զող ու հարբեցողների ընկեր դառնանք...
սո... հա, հա, հա...

Նա մեծ մեծ քայլերով անցուղարձ էր անում
սենեակում, ոչ, անցուղարձ չէր անում, այլ ուղ-
ղակի վազում էր մի պատից միւսը, դժուարու-

թեամբ շունչ քաշելով ծիծաղում էր ու ստատիկ
վրդովմունքով շարժում էր իր պարզած երկար
կոները: Երբ մի քանի րոպէս անցան, որ համարեա ո-
չինչ չէր զգում: Երբ մի քանի րոպէս անցան, որ համարեա ո-

չինչ չէր զգում: Երբ մի քանի րոպէս անցան, որ համարեա ո-

չինչ չէր զգում: Երբ մի քանի րոպէս անցան, որ համարեա ո-

Նա շատաւ մտեցաւ եղբորը բանեց նրա ձեռ-
քը և ստատիկ սեղմեց իր երկու ձեռքի մէջ: Նա
տեսաւ, որ աղատուեց, որ էլ բանա չէ գնալու, իսկ
այդ համարեա երազ էր նրա համար: Եղբոր դէպի
նա ցոյց տուած այդ անտովոր տէրն ու քնքշութիւ-
նը այնքան ուրախացրեց նրան, որ մտաւորեց ամեն
բան: Բայց յանկարծ տատակ երկիւղ ընկաւ նրա
սիրտը: Գոն միտումը մայրաւոր և տանտան թով

— Ու միջ վերջերի այդ փողը, Միշա ջան, հրտեղ
կարողացար ծարել ինչ արիւր, աստ, հոգիս: Երբ
Լիպսիկն ուղեց ձեռքը աղատել, բայց քոյրը աւե-
լի պիկի սեղմեց: Երբ մի քանի րոպէս անցան, որ համարեա ո-

— Ու միջ վերջերի. ի հարկէ չեմ դողացել, դու հո
գիտես, որ գողացած չէ այդ փողը: Պարտք վերջերի:

Անմայի ամբողջ մարմնովը այնպիսի մի տարտու-
անցաւ, կարծես սառուցով ջուր ածեցին նրա գլխին:
— Պարտք վերջերի, աղաղակեց նա. բայց չէ որ
այդ քեզ համար մահ է, մահից էլ վառ է: Ինչ-

պէս և երբ կարող կը լինէս աշխատել այդ քանք: Յամար հաց պիտի ուտես Ո՞վ տուեց քեզ այդ փողը: Հարուստ ծանօթներ չունենք. Բժնովակայան առաջինը կրտար, եթէ միայն կարող լինէր. բայց նա չի կարող, ևս գիտեմ: Մեր խեղճերից ոչ ոք չունի: Ուրեմն ո՞վ եղաւ քեզ փող տուողը: Կա՞ն է, ո՞վ է, ո՞վ:

Անհանգստութեամբ եղբօր աչքերին նայելով Աննան շարունակում էր պաշտօնել. մինչև որ նա դրժ-դոհութեամբ արտասանեց իրենց թաղի յայտնի վաշ-խառուի անունը:

Խեղճ աղջիկը զարհուրելով երկու ձեռքով ծածկեց երեսը.

— Աստուած, իմ, Աստուած իմ:

Սկզբում մի քանի րոպէ նա չը կարողացաւ մի խօսք անգամ արտասանել: Նրա խեղճ եղբայրը իր արդէն ջանքում, սուրում կեանքը զոյց ապահ-վաշխառուի ճանկերը, այն էլ նրա համար: Յետոյ նա գրկեց եղբորը և արտասուելով սկսեց աղաչել, որ թոյլ ապա իրեն բանտը գնալ, նա ամուսն է առնող է, երիտասարդ է ու ամեն բանի կարող է դիմանալ. նա ինքը պէտք է կրի իր արածի հետեւանքը, եղբօր պարտքը նրան տւելի կրտանջի, քան թէ այնտեղ... Բանտումը երեք ամիս ապրելը:

Լիպսկին շարունակում էր բացատրութեամբ պրտուել գլուխը, ասելով: «Ձէ, Անն» ջան, չէ, այդ անկարելի է»: Այն ժամանակ քոյրը ընկաւ գետնի վրայ, գրկեց նրա ծնկները ու հեծկտալով կրկնում էր.

— Միշտ ջան, թող հողիս... թոյլ տուր որ ևս դնամ... այնտեղ իսկ փողը տար... տար, տուր ան-րոջը, ու մի քանի քանակ ևս... ծար, տար հէնց հիմի, այս րոպէիս... թող ինձ... թոյլ տուր ինձ այնտեղ գնալ...

Նրա աչքերից յորդառնաւ արտասուէք անուշի պէս էր հոսում: Նրա զանգրաւոր շեկահեր հիւսք քան-դուել էր ու կարծես ոսկէջրով ծածկել եղբօր ան-ճունի կօշիկները:

Լիպսկին կռացաւ, բարձրացրեց քրոջը իր երկար ու կոշտ ձեռքերով ու կրծքին պինդ սեղմելով, ա-սաց.

— Այդ անկարելի է, հողիս: Այն փողը, եթէ կա-մնայի էլ, այլ ևս չեմ կարող վերադարձնել ան-րոջը, որովհետեւ արդէն յանձնել եմ այն աստիճա-նադրին, որը պաշտօնական պիտի գար քեզ բանա տանելու: Իսկ հիմի էլ այստեղ գալու գործ չունի նա: Հա, հա, հա...

Նա ծիծաղում էր անտեղի և մի տեսակ նեար-դային ծիծաղով: Նրա ձայնը արտայայտում էր և յաղթութիւն և սրտի սաստիկ դառնութիւն: Քոյրը ընկած նրա կրծքի վրայ, շարունակում էր դառնա-պէս լալ ու հեծկտալ: Փորձը արդէն վերջացել էր: Նա այնքան ժամանակ ուշացաւ այն պաշտօնով, որ փողի էր ման գալիս. գանկուն պէս տարաւ յանձնեց ում որ հարկն էր: Անսահման շնորհակա-լութիւնը, ազատութեան ուրախութիւնը, եղբօր դէպի նա ցոյց տուած քնքշութիւնն ու կարեկցու-

Թիւնք և միւսնոյն ժամանակ նրա ապագայի մասին
ուշեցած վիշտն ու անհանգստութիւնը սաստիկ
վերովում էին խեղճ աղջկայ մատաղ սիրտը: Նա
էլ կարողութիւն չունէր խօսելու միայն բոլոր ու
ժով սղմուել էր այդ տարօրինակ մարդու կրօքին,
որը այնքան անտարբեր, կենսազուրկ, համարեա մե-
ռած երեւոյթ, այժմէ: Դա տղայի մարմնի մէջ
— Թող քո կամեցածը լինի:

Այդ օրուայ անսովոր ու ծանր անցքերը տունը
ցին, մաշեցին Լիպսիւն: Նա բոլորովին թուլացած
ընկաւ բազմոցի վրայ սեղանի մօտ, որի վրայ անհա-
շիւ թղթի կիտուկներ էին դարսած: Աննան վերա-
դարձաւ խոհանոցը: Արդէն մութն էր, ինքնակու
պէտք է դնէր, ինքնակու մէջ ջուր ածէր, բայց յե-
տոյ յանկարծ բոլորը մոռացաւ: ջրամանը ձեռքին
պահած, խոր մտածմունքի մէջ ընկաւ: Սակայն
խօսոյն ուշքի եկաւ, վերցրեց ածուխը, սկսեց ածել
ինքնակու կրակամանի մէջ, բայց այդ չեփերջացրած
դարձեալ կանգ առաւ: Ձեռքերը քաշ դրած ու աչ-
քերը ուղղած պահարանի վրայ երկար անշարժ
կանգնած էր նա: Պահարանը երեւի ուշքի բերեց
նրան ու մի բան յիշեցրեց, որովհետեւ նա խօսոյն
մօտեցաւ, բայց արեց և սկսեց արագ դուրս տալ
այնտեղից բաժակներն ու գդալներն: Գդալները յան-
կարծ վեր թափեցին նրա ձեռքիցը, բայց փոխանակ
կանաւոր և հաւաքելու, նա հայն ու դանակն վեր-
ցրեց: Նրա ամեն մի շարժումն ու գործողութիւնն,
որոնց ժամանակ նա շուտ շուտ մոռանում էր,

կանգ էր առնում և մտածմունքի մէջ ընկնում
արագ էր և շտապող: Բայց միշտ իր վրայ սաստիկ
ձիգ թափելով, նա կարողանում էր մթնոփռել ուշ-
քի գալ: Վերջը էլ չըկարողացաւ իրեն զսպել— հա-
ցըն էլ, դանակն էր սեղանի վրայ շարժեց, ծածկեց
երեսը և սկսեց խուլ հեկեկանք արձակելով դռն
կերպով լար: Ի՞նչ ունի, ի՞նչ կարող է ունենալ,
ի՞նչ է արդեօք սպասում նրան ապագայում: Ո՛հ
որքան անզոյն, դատարի է նրա կեանքը... Որքան
ծանր աշխատանք, արամու թիւն, ինչ տեսակ աղքա-
տութիւն, վատ օրեր, պիտի անեն ինչ ինչ եղ-
բայրը: Սակայն նա շուտով արեց արտասուքը,
խեղդեց, կուլ տուեց հեկեկանքը ու դարձեց լար:
Նա երկիւղ էր կրում, որ եղբայրը կըլի ու կընկա-
տի նրա լացը: Բայց ի՞նչ անէր, անգործ մնալ նա
չէր կարող. մի բան էր մնում նրան մտածել, մտա-
ծել և միմիայն մտածել, թէ և այդ մտածմունքը
նպագանում էր նրա սիրտը: Նա մօտեցաւ լուսամու-
տին, նստեց նրա հանդէպ ու աչքը ձգեց վերեւ:
Բայց այդ լուսամուտից ոչինչ չէր երեւում: Ետաջի
բարձր ու սեւացած կտուրները ամեն ինչ փակել
էին, բացի երկնքի մի փոքրիկ մասը, այն էլ պա-
տած էր աների ծխնելոյցներից դուրս թափող թան-
ձրը ճուխով: Այդ տեսարանի մէջ ոչինչ չըկար, որ
կարողանար հանդստացնել Աննայի սիրտը, ցրուել
նրա մտատանջութիւնը: Արտասուքը արդէն անհե-
տացել էր նրա աչքերից, սովորական գունատ գէմքը
գեղեկ էր բոլորովին ու թառամած շրթունքների

վրայ այսօր առաջին անգամ երեւոյ մի տեսակ սպառնացող և դառն ժպիտ:

Յանկարծ խոհանոցի զուռը ձուռաց ու շեմքի վրայ երկու երեխայ երեւացին: Այդ լողլող Մակարն էր ներս մտնում կորացած ու ոտաբոբիկ, իր սովորական կտաւէ շապիկը հագին: Նրա ձեռքը բռնած, բոբիկ օտիկները արագ փոխելով գալիս էր փոքրիկ կարմրաթուշիկ ու թխլիկ Մանիան: Դեռ երկու բռնակէ չանցած Մակարը անհամարձակ տեղաւորուեց: Աննայի ոտքերի մօտ, իսկ Մանիան քաղցր ու մեղմ ծիծաղով ելաւ ու նստեց նրա զոգին: Աննայի ոտներին մօտ դրած էր ծաղկած յասմիկի մի փունջ, որը բերել էր փականագործի օրդին: Խոհանոցը իսկոյն լցուեց նրա հոտովը: Մակարը այդ ժամանակ նայում էր Աննայի վրայ ինչպէս մի քնտելացրած վայրի կենդանի, յօնքերի տակից: Աչքը նրանից չը հեռացնելով նա հանեց կօան տակից դրած վերջացրած տետրակը, բաց արեց ու սկսեց հանդարտ, հանդիսաւոր կերպով բառերը երկարացնելով կարդալ:

— «Անորոծութիւնը մեղքերի մայրն է: Ով շուտ է վեր կենում, նրան Աստուած տալիս է...»

Մանիան էլ հանեց իր դրպանից հին ձողտած զրբոյկը և առաջին երեսը բաց տնելով սկսեց կարդալ իր թոթով լեզուով:

— «Բը-ա-բա...»

Աննայի երեսի վրայ ժպիտ երեւոյ, նա ամեն բան մոռացած սկսեց համբուրել Մակարի թուխ, խորշոմնոց ծաղկաւոր ու Մանիայի թարմ կարմիր թշի-

րը: Երեխաները ուրախացան և սկսեցին քիչ-քիչ ձայները բարձրացնել: Յանկարծ կից սենեակից լըսուեց.

— Այդ ովքեր են: Անեա: Ո՛ւմ հեա ես խօսում այդտեղ: Աննան աստիկ շատագունեց ու երեսը լուսամուտին դարձնելով, սրտատխտեց.

— Երեխաներն են:

Երեխաները, որոտաց կիսակին յանկարծ խոհանոցում յայտնուելով: Նրա թշերը աստիկ կարմրել էին, աչքերը վառվում էին բարկութիւնից: Բոլորովին ակներև էր, որ այդ բարկութիւնը անսահման երկիւղի հետեանք էր, որը նկատվում էր նրա ամբողջ պատկերի և երեսի բոլոր զծերի մէջ:

— Իարձեալ երեխաներն են, կրկնեց նա աւելի աստիկ զօռալով: Նրանք մեզ բոլորովին կրքանդին: Ի՞նչ տանջուեցինք: Իրանց շնորհիւ երեւի պաշտօնից պիտի զրկուեմ ու օրական հացի կարօտ պէտք է մնանք:

Նա բարկութեամբ ոտը սաստիկ զեանին խփեց: Երկիւղը նրա ամբողջ մարմնին և ձայնին մի անսովոր ուժ էր հաղորդել: Բարձր, համարեա խլացնող ձայնով նա զուռաց.

— Ի՞նչու, ի՞նչու այստեղից: Որ այսուհետև ձեր հեաքն այստեղ չ'երեւայ, եթէ միւս անգամ ձեռքս էք ընկել կրպանեմ, կըմբռնեմ: Ի՛նչ զուրս, զուրս:

Երեխաներն երկուսն էլ անհետացան:

Աննան լամպան վառեց, թէյ զցեց ու մի բովակ ածելով և տփսէի մէջ մի կտրատած սպիտակ հաց

դնելով ամբողջ եղբոր սենեակը: Լիպսին այդ ժամանակ արդեն ջանասիրութեամբ դրում էր: Նա ամեն օր երկար ժամերով արտադրութեամբ էր զբաղուած թէ զիւանասանը, թէ տանը: Հայն ու թէյը սեղանի վրայ դնելուց յետոյ, Աննան կուացու և համբուրեց նրա թղթի վրայ կորացրած գլուխը: Նա չէր նեղացել եղբորիցը. երեսաների վերաբերմամբ նա... արդար էր: Միենիցն ժամանակ նա զգում էր, որ իրեն մի որ և է դորձ գտնելն՝ անհրաժեշտ է... և որքան կարելի է շուտ: Նա վերադարձաւ խոհանոցը ու սկսեց սպիտակեղէնի վրայ նշանադրեր կարել: Լոզլոզ Մակարի բերած յասմիկը խոհանոցը լցրել էր թունդ, համարեա արբեցնող հոտով: Պատի մօտին սեղանի վրայ դրած ինքնատուր խշռում էր ու գոլորշին կծիկ-կծիկ բարձրանում էր նրա վրա: Եւ ներքեւում կամաց կամաց սկսում էր բարձրանալ սովորական աղմուկը. լսվում էր բաժակների իրար դիպչելու ձայնը, ժամանակ առ ժամանակ ականջին էր հասնում հայհոյական աղաղակներ: Գինեւունը մտնում էր իր գիշերային ստորերկրեայ կեանքի շրջանը:

Սուկայն այն ինչ բան է, որ շարժվում է մահափախի բարձր յենարանի յեան: Ահա նա սկսեց փորձող առաջ դալ... Վայրի կենդանու ձող է դա, կարծես: Բայց չէ, աւելի երեսայի է նմանում: Նրա փոքրիկ երկու ձեռքերը յենվում են յատակին... Կեղտոտ, համարեա սեւացած պատի ֆօնի վրայ աչ-

քի են ընկնում: Նրա ղեղեցիկ շիկահեր գանգաւանները: Զոյգ աչքերը մութ տեղում լուսի պէս փայլում են: Սյո, դա երեխայ է... Նա զգուշութեամբ սողում է դէպի Աննան ու ահա քաղցր ու մեղմ ծիծաղով թառաւ ընկաւ դուռ մութերի մէջ խորապստում աղջկայ դռը:

Լոզլոզ Մակարը փախուց իսկ փոքրիկ Մանիան թաք կացաւ մահափախի յեանում ու սպասում էր մինչեւ որ պարօնը դադարի դուռը ու բարկանալ: Նա այսօր էլ նրա մօտ խոհանոցում կը քնի, ինչպէս մնում էր տնայեալ օրերը: Իսկ հիմի նա քիչ կարգով է ազոււմ: Կամենում է ցոյց տալ Աննային թէ ինքը Մանիան որքան է սովորել: Նա հիմի բոլորը գիտէ... Եւ ինչ մինչեւ Գին: Պէտք է ինչ որ ինչ գիտէ: Բայց փողը տնայապահու կը սովորի: Աննան լսելով նրա քաղցր թմրութիւնը, մտապաւ իր յուր ու դարձնալ սկսեց համբուրել նրա փայլուն աչիկները ու թխիկ թշերը. վերջապէս նա հարցրեց, զիտեն արդեօք նրա ծնողները, որ նա խոհանոցում կը մնայ:

Միւս սենեակից կրկին լսուեց.

— Սյո, Գին է կը այդտեղ. Գին հետ ես խօսում, Աննա:

— Մանիան է... Ասեմ որ զնայ:

Երկար ոչ մի ձայն չէր լսվում սենեակիցը. վերջապէս աղամարդի ձայնը արտասանեց.

— Քիչ թէյ տուր, թող խմի:

Ներքեւի մի ինչ որ աղմուկ բարձրացաւ... խու-

աղաղակներ լսուեցին: Այդեօք ի՞նչ կարող էր լինել այդ: Գուցէ հազարաւոր անասուններից մէկը ընկաւ և մահացու վերք ստացաւ. զուցէ մէկը միւսի վրայ յարձակուեց և վայր գցեց իր հակառակօրդին այն կեղտոտ գինով թրջուած յատակի վրայ. վերջապէս կարելի է, որ այդ աղմուկն ու աղաղակը նրանց ուրախութեան հետեանքն էին:

Նեղ ու միայն մի փոքրիկ լամպայով լուսաւորուած խոհանոցում ախար նստած էր մեր վաղուց ծանօթ զունուտ աղջիկը: Նրա գէմքը բոլորովին մաշուած էր երևում. աչքերը դեռ արտասուակալած էին: Նրա ծնկների վրայ նստած էր մի փոքրիկ ոտաբոբիկ աղջիկ, որը ուրախ ծիծաղում էր: Նա փոքրիկ կոյոր ձեռքը տարաւ իր կարճ կտաւէ շքազգեստի դրպանը և հանեց այնտեղից ճմլած, ճղտած դրքոյկը. իսկ սրծաթահնչիւն ձայնը դեռ երկար լսվում էր քաղցր ծիծաղի դայլայլիկներով:

Հարեան սենեակից կրկին լսուեց.

— Կամայ:

— Կամայ, — կրկնեց Սննան, կռնաւորով երեխայի շիկահեր գլխի վրայ:

Երեխան իր կորձ թխլիկ մատով ամեն մի տուր ցոյց տալով, հաղիւ լսելի ձայնով թոթովում էր.

— «Բը-ա-րա»:

